

Література в Карпатській Україні. Протягом двох десятиліть на Закарпатті сформувалась досить чисельна група творчої інтелігенції, яка успішно працювала як в галузі поезії, прози, так і драматургії та літературної критики. Літературний процес в Закарпатті був тісно пов'язаний із загальним культурним прогресом Чехословаччини, але формувався і розвивався як складова частина культури всього українського народу. Значення 20–30-х років у розвитку літератури полягає у тому, що саме в той час в Закарпатті з'явився новий її напрямок – українська національна література, яка досі знаходилася лише в загадковій формі. В середині 30-х років письменники, що писали літературною українською мовою, заговорили на весь голос. На їх бік перейшли митці, які починали свою творчість як русинофіли. Це був об'єктивний закономірний процес. І велику роль в цьому зіграли галицькі емігранти, вигнані з свого краю поляками на початку 20-х років. Вони діяли спільно з українськими емігрантами з Наддніпрянської України і створювали спільно українофільську течію в Закарпатті. Літературний процес в Закарпатті наприкінці 30-х років розвивався під впливом української літератури. Популярністю користувалася, особливо в центрах зосередження російської еміграції, також і російська класика. Серед письменників Закарпаття кінця 30-х років особливе місце займає уродженець Волового (Міжгір'я), селянин за походженням В.Гренджа-Донський, якого справедливо вважають основоположником новітньої української літератури. В 1938 р. він вже був автором багатьох збірок поезій, історичних повістей і п'єс. Наприкінці 30-х років вийшла його чергова збірка поезій “Тобі, рідний краю”. В одноіменному вірші цієї збірки поет пише, що вірить, що настане час, коли “сонце свободи” буде світити з небес “на наші зелені Карпати”. В.Гренджа-Донський з великим захопленням зустрів звістку про проголошення незалежності краю і в 1939 р. написав нову редакцію (перша – 1928 р.) вірша “Марш молоді Карпатської України”. Протягом 1938–1939 рр. В.Гренджа-Донський опублікував поезії “Цей день для нас гіркий, нещасний...”, “Мені в наруччі умирав”, “В світ за очі”, “Вістка з тюрми”, “Думки за ґратами”, “Моїй донечці”, “Юнацькі могили”, “Ой, похмуро небо”, “Ходить стара ненька”, “Ще б'ються хлопці...”, “І доки ще?..”, “Криваві квіти”, “Смерти не боюся!”, “Лиш смерть вирве з рук мій олівець”, “Велика п'ятниця в тюрмі”, “Христос воскрес...”, “Остання куля”, “Рідний вітре”, “У прокурора” та ін. У них поет яскравими фарбами змалював героїчний опір захисників Карпатської України, її трагічний кінець в березні 1939 р. Протягом 1928–1939 рр. уродженець с.Великі Ком'яти на Виноградівщині, вихованець Мукачівської учительської семінарії Ю.Боршош-Кум'ятський пройшов еволюцію від русофільського до українського поета. Важливу роль в літературному житті Карпатської України займав уродженець Пряшева Степан Сабол (Зореслав), який виховувався в духовних навчальних закладах, у тому числі і в Григоріанському Католицькому університеті в Римі. Поет належав до українофільської течії. Через його твори проходить ідея єдності Підкарпаття з Україною. Він бачив “пророка” й “месію” на Сході, де Київ блукав співом осанни. Поет кликав “величну, святу авреолу Україну” повстати. В.Бірчак відзначав, що світогляд Зореслава динамічний, західноєвропейський. Він був духовною особою, але закликав до боротьби, вірив у її успіх. Він будить приспані сили, підносить людям голови”. Прикладом патріотичної лірики Зореслава є збірка поезій “Зі серцем у руках”. Відомими прозаїками краю наприкінці 30-х років були О.Маркуш, Л.Дем'ян. В 1938–1939 рр. Ф.Потушняк видав поетичні збірки “Таємничі вечори” і “Можливості”. Однак, необхідно погодитися з дослідником творчості Ф.Потушняка В.Микитасем, що “заслужене визнання авторові принесли не поетичні, а прозові твори”. Це, перш за все, оповідання “Смерть баби”, “Своя хата”, “Ворог”, “Скарб”, “Страх”, “Міх”, “Погарчик”, які були видані в 1938 р. В оповіданні “Земля” письменник малює образ бідняка Юри, який все своє життя, аж до якогось отупіння, копається на своєму клаптику поля. Страшна злість охоплює старого Юру, коли він дізнається, що корчмар Гершко привласнює його землю. Злоба і гнів заставляють його підняти руки на корчмаря і убити його, а совість чесною людини не витримує вбивства – Юра божеволіє, а потім трагічно вмирає”. Наприкінці

30-х років Ф.Потушняк опублікував більше десяти статей з фольклорної тематики (“Пісні про душогубцю”, “Пісня про переміну людини в дерево”, “Пісня про дітовбивцю”), які свідчать про етнографічні інтереси автора. Наприкінці 30-х років появилися твори Марка Бараболі, Ф.Могіша(Боевіра), М.Рішка, М.Підгірянки, М.Тисянської, М.Божук, Ф.Маковчанина (Лазорика), П.Міговка, А.Ворона, К.Феделеша, Ю.Станинця, Д.Поповича, О.Сливки. Російськомовна література була представлена іменами Д.Вакарова, А.Карабелеша, А.Патруса-Карпатського, М.Поповича та ін. А.Патрус-Карпатський – один з небагатьох русофільських письменників, який почав писати в 30-х роках російською мовою, а згодом під впливом дальших подій перейшов на українську. Автор збірки “Голос Срібної землі” (1938) поет Іван Ірлявський, після надання краю автономних прав, стає одним з його будівничих і захисників. У вищеназваній збірці був опублікований його вірш “На роздоріжжі”, в якому автор поетично висловив свої сподівання на долю краю. У цьому ж збірнику були вміщені поезії І.Ірлявського “Спомин” та “Великий чин”. І.Ірлявський познайомився у Карпатській Україні з відомим українським вченим, поетом і громадським діячем О.Ольжичем, який виконував обов’язки культурного референта ОУН при уряді Карпатської України. Бурхливі події в Карпатській Україні привернули увагу відомого українського поета О.Олеся (Кандибу). У 20–30-х роках він друкувався у закарпатських періодичних виданнях “Пчілка”, “Наш рідний край”, народних календарях. В журналі “Дозвілля” він опублікував драматичну поему “Ніч на полонині”, наскрізь просякнуту гуцульськими мотивами. З січня 1939 р. О.Олесь приїхав в Хуст. На честь приїзду О.Олеся хустський театр “Нова сцена” вирішив поставити його драматичну поему “Над Дніпром”. Перебуваючи у цьому старовинному місті, О.Олесь написав поему “Цвіте трояндами”, присвячену Закарпаттю, а також вірш “Хуст”. Відвідав Карпатську Україну відомий український письменник С.Черкасенко, уродженець Черкащини, У.Самчук, Ю.Горліс-Горський, Є.Маланюк, М.Аркас, М.Михалевич та ін. **М.М.Вегеш**